

Артем'єв Сергій Робленович
Назаров Олег Олександрович
Галак Олександр Валентинович

АСПЕКТ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ТА КУРСАНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ НТУ «ХП» ТА НУЦЗУ

Анотація. Розглянуто сучасні проблеми, шляхи подальшого удосконалення методики викладання екологічних дисциплін у Національному університеті цивільного захисту України (НУЦЗУ) та на факультеті військової підготовки Національного технічного університету «ХП», проаналізовано один з останніх керівних документів ДСНС, спрямований на вирішення питань екологічної безпеки цієї служби.

Ключові слова: екологічне навчання, екологічне виховання, методика навчання, екологічна освіта

Функціонування на території України, в тому числі і Харківської області, великої кількості об'єктів підвищеної техногенно-екологічної небезпеки різко посилює небезпеку великих техногенних катастроф екологічного характеру, провокує та збільшує негативну дію особливо небезпечних стихійних явищ.

На цей час населення та територія України перебувають під значним негативним впливом техногенних та природних вражаючих чинників, які призводять до виникнення надзвичайних екологічних ситуацій і небезпечних подій, загибелі людей на виробництві і в побуті, погіршення умов життєдіяльності населення, забруднення навколишнього природного середовища та значних економічних збитків.

Під час духовного відродження українського народу велике значення надається екологічній освіті. Саме вона має вирішити завдання підготовки освіченої молоді, здатної приймати свідомі рішення у сферах життя, де поєднуються проблеми окремої людини, суспільства і довкілля.

В Україні щорічні втрати внаслідок погіршення екологічного стану довкілля є одними з найвищих у світі і становлять до 25 % валового національного доходу [1]. Проте відмова від застарілих, споживацьких підходів до природи і зміна системи цінностей у суспільстві відбувається дуже повільно, навіть після такого екологічного лиха як Чорнобильська аварія.

Перші успіхи в подоланні окремих національних і регіональних екологічних проблем у розвинених країнах та формування міжнародного екологічного законодавства пов'язані зі змінами у ставленні людини до довкілля, усвідомлення нею серйозності загрози з боку глобальних екологічних проблем і необхідності змін у пріоритетах наукових досліджень та діяльності системи екологічної освіти.

Один з цих принципово нових пріоритетів – виховання «людини відповідальної», або «людини XXI». Серед її рис – поєднання глибокої

загальнонаукової інформованості з новою культурою. Як система екологічної освіти, в тому числі і військової, силової, разом з іншими засобами формування нових поколінь може забезпечити перевагу в них бажаної нової культури над усіма іншими? Серед цих засобів – екологічне виховання і екологічна освіта.

Якщо перше повинне стати фундаментальним принципом усіх форм інформаційного і емоційного впливу на молодь, отже, реалізовуватися в усіх актах поточної діяльності закладів освіти і виховання, всього інформаційного сектора освіти від засобів масової інформації до випробуваного часом класичного мистецтва, то екологічна освіта включає в себе надання молоді правдивої інформації про довкілля і сучасні наукові і технологічні засоби вирішення екологічних проблем.

За останніх 20 років питання екологічної освіти та виховання зі сфери дискусій про правомірність екологічної освіти змістилося в площину її практичної реалізації [1]. Ця обставина значно впливає на педагогіку і сучасну систему освіти.

Зокрема, вживається спроба педагогічного осмислення ключових для сучасної екології категорій – свідомості, моралі, етики, культури та інших понять, правомірність існування яких ще недавно рішуче заперечувалася – як таких, що нібито стоять над мораллю суспільства, а людину ставлять у позицію сліпого поклоніння перед природою, тоді як справжнім завданням екологічної освіти, на думку ідеологів від освіти, слід було вважати «наукове обґрунтування перебудови біосфери в інтересах людини».

Сьогодні набувають актуальності вічні проблеми моральності, гуманізації науково-технічного прогресу як нашого суспільства, так і всього людства. Гуманізація – базовий принцип екологічної освіти, що сприяє відродженню духовності, підвищенню ефективності навчання екології [2].

Гуманізм освіти виявляється у створенні кожному студенту, курсанту ефективних умов для навчання, набуття спеціальності (обладнані кабінети, наочність, посібники, технічні засоби навчання), створення комфортного середовища, яке сприяє навчанню при найменших затратах сил і здоров'я.

Це досягається завдяки взаєморозумінню, взаємоповазі, нормальним взаємовідносинам. З гуманізмом несумісні культ, дискримінація, байдужість до людини, природи, навколишнього середовища.

Якщо викладач осягне рівень розвитку і культури студента, курсанта, буде прагнути до розуміння глибинної суті тих, хто навчається, джерел їх патхнення, активності й творчості, саморегуляції, то студенти, курсанти по-іншому, на думку О. Плахотніка, «ставитимуться до себе, глибше усвідомлюватимуть цінності буття» [3].

Тому в університетах не можуть працювати такі викладачі, яким лише б «відчитати свої години». Має розвиватися мотиваційна основа навчання. Гуманізація навчання основам екології досягається завдяки відображенню в підручниках у цікавій та доступній формі основних рис природи, життя і побуту людей. Навіть матеріал, який ілюструє господарську цільність людини, обов'язково слід розглядати в контексті національно-культурних і

соціально-моральних умов життя. Підручник має бути пронизаний ідеями рівності, свободи, поваги до всіх народів, гуманного ставлення до всього живого.

Навчальний процес має розвиватися на основі педагогіки співробітництва. Змінюється й стереотип викладача: від викладача-транслятора навчальної інформації до творчого викладача, висококультурної людини, сфера діяльності якої не обмежується лекціями, семінарами, практичними заняттями, керівництвом самостійною роботою, науковою діяльністю студентів, курсантів, організації практики тих, хто навчається, проведенням різних вечорів і конференцій, тощо. Вона передбачає взаємодію на основі індивідуального підходу, тобто людське спілкування, що ґрунтується на повазі, демократизмі відносин.

Гуманізація екологічної освіти в університетах, збагачення екологічних знань, гуманістична орієнтація практичного суспільного життя є складовими нового мислення, його нормативами. З психологічної точки зору гуманність співзвучна із співчуттям, допомогою. Якщо гуманітарним називають все, що пов'язане з людиною, то гуманістичним можна назвати образ мислення людини, її поведінку, але це не є відображенням якісної характеристики, притаманної будь-якому індивіду.

Екологічні знання студенти та курсанти засвоюють тільки тоді, коли вони стають елементом їхньої свідомості, установкою діяльності. Як зазначає В.Вронський, «гуманістична свідомість і гуманітарні знання – поняття близькі за значенням, співвідношення їх аналогічне в загально методичному плані співвідношенню теорії і методу в науковому пізнанні».

У теперішній час, коли відбувається переосмислення нашого життя, коли людство відчуває не тільки економічний, а й духовний дефіцит у пошуках шляхів морального становлення людини, ми дедалі частіше схиляємося до духовного відродження нації на гуманістичній основі. Тому в процесі реформування університетської екологічної освіти актуальною стає гуманізація навчання, узгодження раціонального і морального, розуму і совісті, що зумовлюються змінами у сфері суспільних відносин, суб'єктивному світі людини.

Під час викладання екологічних дисциплін у силових військових навчальних закладах повинна враховуватися специфіка майбутньої діяльності офіцерів. Знання базового теоретичного матеріалу з основ загальної прикладної екології повинна допомогти курсантам в повному обсязі оволодіти знаннями екології військової діяльності, порядку розробки ними документів з питань екологічної безпеки.

Так, на кафедрі бойових токсичних хімічних речовин та засобів захисту факультету військової підготовки НГУ «ХІІ» механізм реалізації кішцевої мети та досягнення курсантами (студентами) необхідного рівня сформованості знань та вмінь досягається, враховуючи накопичений досвід викладання дисципліни, проведенням комплексу різних видів навчальних занять за схемою: лекція (цикл лекцій) – цикл групових (семінарських) занять – цикл практичних занять – курсова робота.

Під час проведення лекційних занять курсантам надаються систематизовані основи наукових знань та практичного досвіду з навчальної дисципліни, концентрується увага курсантів на найбільш складних та вузлових питаннях навчального матеріалу.

Під час проведення групових (семінарських) та практичних занять викладачі організують засвоєння курсантами теоретичних положень навчальної дисципліни шляхом індивідуального виконання спеціально сформульованих завдань та сприяють формуванню у них вмій і навичок практичного застосування цих теоретичних положень.

Цикл практичних занять з блоку екології військової діяльності завершується курсовою роботою. Курсова робота з навчальної дисципліни «Основи екологічної безпеки військ» передбачає відпрацювання курсантами відповідних документів начальника служби РХБ захисту – екологічної безпеки з питань екологічної безпеки, які реально відпрацьовуються випускниками факультету під час практичної діяльності у військах. Варіанти завдань на відпрацювання даних документів розроблені на підставі типових недоліків з питань екологічної безпеки, які мають місце у частинах і підрозділах ЗСУ.

Прогресивний підхід щодо ведення навчального процесу з даної навчальної дисципліни саме екологічного напрямку заснований на тому, під час проведення занять з дисципліни використовуються реальні документи начальника служби РХБ захисту – екологічної безпеки військової частини з питань екологічної безпеки військ, які під час служби у військах відпрацьовувалися на відповідних посадах у поєднанні з класичними зразками даних документів, які відображені у літературі.

На підставі цих документів розроблені відповідні навчальні посібники та довідники, посібник з грифом МОН (видання 2011 р.) та підручник «Екологічна безпека військ» (видання 2012 р.), які з високим ступенем ефективності використовуються під час проведення усіх видів навчальних занять.

Окрім відповідного навчального матеріалу, який надається курсантам (студентам) під час навчального процесу широко використовуються сучасні інформаційно-педагогічні технології навчання, здійснюються диспути та обговорення проблемних питань, демонструються навчальні фільми з питань прикладної екології та екології військової діяльності, курсанти працюють з реальними військовими документами з питань екологічної безпеки військ з висуненням до них тих вимог, які існують у військових частинах до відповідних посадових осіб.

Питання якісного вирішення завдань екологічної безпеки є досить актуальними і для Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Так, 20.09.2013 р. вступив в силу наказ ДСНС № 618 «Про затвердження Положення про організацію екологічного забезпечення в ДСНС України». Даний наказ є прототипом відповідного наказу, який діє у ЗСУ з 1995 року за № 171 «Про заходи щодо організації екологічного забезпечення», але має певну адаптованість для фахівців ДСНС.

Поява [4], як і розпочате у 2009 році в НУЦЗУ навчання фахівців за напрямом підготовки «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування», а з 2013 року – за спеціальністю «Екологічна безпека» говорить про актуальність вирішення питань екології та екологічної безпеки у підрозділах ДСНС.

Даний наказ містить наступні розділи:

I. Загальні положення

II. Основні завдання екологічного забезпечення ДСНС України

III. Основні принципи організації та діяльності органів і підрозділів ДСНС України

IV. Служба екологічної безпеки ДСНС України

Відповідно, перший розділ наказу визначає поняття екологічного забезпечення ДСНС, як одного з видів забезпечення та його мету.

Другий розділ визначає завдання екологічного забезпечення органів та підрозділів ДСНС України та перелік заходів по кожному з них.

Третій, достатньо важливий розділ наказу в загальному вигляді визначає основні принципи організації та діяльності органів і підрозділів ДСНС України. Відповідно, розділ 4 визначає основні завдання служби екологічної безпеки ДСНС України, права та обов'язки працівників служби.

Поява даного наказу у сучасних умовах є достатньо важливим чинником тому, що ДСНС повинна у повному обсязі реагувати на ті негативні процеси, які відбуваються в процесі повсякденної діяльності її частин і підрозділів.

Для вирішення вказаних проблемних екологічних питань у 2012 році в НУЦЗУ було відкрито нову еколого-аналітичну лабораторію, де студенти і курсанти отримують навички з таких методів аналізу, як спектрометрія, кондуктометрія, тетрометрія та ін., ознайомлюються зі стадіями проведення всебічного аналізу об'єктів навколишнього природного середовища.

Навчально-матеріальна база навчального центру університету дозволяє проводити натурні дослідження безпосередньо в екосистемах Харківської області, що дозволяє студентам-екологам, майбутнім фахівцям з екологічної безпеки ефективно закріплювати отримані теоретичні знання на практиці.

В подальшому вони зможуть їх успішно застосовувати під час виконання своїх функціональних (службових) обов'язків на підприємствах, які містять ІШО (РІО, РХНО, ХНР), у спеціалізованих лабораторіях та під час відпрацювання відповідної документації з питань екологічної безпеки.

Разом з тим особливості діяльності працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій вимагають специфічної професійної підготовки майбутніх фахівців, в першу чергу, стосовно застосування сучасних методів моніторингу та оцінки техногенно-екологічного стану виробничої та невиробничої сфери, розробки та впровадження першочергових та інших невідкладних заходів щодо мінімізації та повної ліквідації екологічних наслідків специфічних техногенних аварій та інших надзвичайних ситуацій як на виробництві, так й поза його межами із застосуванням спеціальних технологій, технічних засобів та техніки.

Окремо слід зазначити, що в сучасних умовах Державна служба України з надзвичайних ситуацій та інші державні структури потребують висококваліфікованих фахівців з питань екологічної безпеки для виконання завдань зі здійснення державного нагляду і контролю у сфері цивільного захисту та техногенної безпеки, якісного проведення державного нагляду за діяльністю аварійно-рятувальних служб, всебічного та ефективного проведення державної експертизи проектів і рішень стосовно техногенної безпеки об'єктів виробничого та соціального призначення, що можуть спричинити виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та вплинути на стан захисту населення і територій.

Підставою щодо доцільності вирішення даних питань є і той факт, що у 2012 році вперше в НУЦЗУ було виділено бюджетні місця для підготовки вказаної категорії фахівців (набір курсантів).

Сучасний розвиток та функціонування нашого суспільства вимагає здійснювати підготовку висококваліфікованих фахівців з питань техногенно-екологічної безпеки для сфери цивільного захисту нової генерації. З одного боку, таких, які б могли працювати в галузі практичного забезпечення екологічної безпеки та екологічного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження, а з іншого – фахівців з прогнозування виникнення надзвичайних ситуацій екологічного походження та ліквідації екологічних наслідків надзвичайних ситуацій.

Такі спеціалісти повинні мати поглиблені знання у галузі екологічної безпеки, знати специфіку діяльності частин і підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій в екстремальних умовах, отримати високий рівень практичної навченості у роботі на місцевості під час виникнення надзвичайних ситуацій екологічного характеру, мати можливість вивчення і практичного втілення сучасного закордонного передового досвіду в галузі екологічної безпеки.

Підводячи підсумки статті слід зазначити, що екологічна освіта у вищій школі вимагає комплексного підходу. Адже вона не лише формує наукову систему знань, але й виховує гуманістичне світосприймання особистості та формує вольовий характер, без якого неможлива реалізація знань і почуттів у практичній, в тому числі і військовій діяльності.

Використані джерела

1. Бойчук, Ю. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища : навчальний посібник / Ю. Д. Бойчук, Е. М. Солошенко, О. В. Бугай ; – Суми : Університетська книга, 2002. – 284 с.

2. Джигирей, В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища : навч. посіб. / В. С. Джигирей. – 2-ге вид., стер. – Київ : Знання, КОО, 2002. – 203 с.

3. Корсак, К. В., Основи екології : навч. посіб. / К. В. Корсак, О. В. Плахотнік; – 3-с вид., переробл. и допов. – Київ : МАУП, 2002. – 296 с.

4. Наказ ДСНС № 618 від 20.09.2018 (з основної діяльності) «Про

затвердження Положення про організацію екологічного забезпечення у ДСНС України».

Шумілова Алла Вікторівна

ОХОРОННИЙ РЕЖИМ ПРИРОДНИХ ЛАНДШАФТІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СЛОБОЖАНСЬКИЙ»

***Анотація.** Одним із основних завдань національних природних парків України є розвиток рекреаційної діяльності. Але при цьому відпочинок рекреантів не повинен шкодити природним ресурсам парків та відповідати охоронному режиму національних природних парків*

***Ключові слова:** парк, рекреант, охоронний режим, рекреаційні пункти, природні ресурси.*

***Аннотация.** Одной из основных задач национальных природных парков Украины является развитие рекреационной деятельности. Но при этом отдых рекреантов не должен навредить природным ресурсам парков и отвечать охранному режиму национальных природных парков*

***Ключевые слова:** парк, рекреант, охранный режим, рекреационные пункты, природные ресурсы.*

One of the main objectives of national parks in Ukraine is developing recreational activities. But these holidays, tourists should not harm the natural resources of parks and environmental response to the status of national parks

***Keywords:** park, tourists, security nature, the place of recreation, natural resources.*

Відпочинок на лоні природи є невід'ємною частиною життя людини. Перебуваючи на свіжому повітрі кожен відпочиває тілом та душею. Як правило, люди полюбляють відпочивати в привабливих місцях. Таким є і національний природний парк «Слобожанський». Сотні туристів щороку відвідують цей молодий парк, щоб відпочити від буденних проблем та клопотів. Та кожен парк, як і Слобожанський, має свої завдання, котрі направлені на збереження цінних природних територій, історико-культурних комплексів та природних об'єктів; організацію та здійснення науково-дослідних робіт; пропаганду та формування екологічного